

»The English Utilitarians and India«, hvor Munro og nogle af hans samtidige skildres som grundlæggerne af en patriarkalsk tradition i indisk administration og politik. Beagleholes forståelse af tiden og dens åndsstrømninger står ikke på højde med Stokes', og det kan anbefales enhver, der ønsker at danne sig et indtryk af Munro, at læse første afsnit af Eric Stokes' bog i stedet for Beagleholes konklusion. Den her anmeldte bog har således kun interesse for specialisten.

BENEDICTE HJEJLE

B. W. CLAPP: John Owens. Manchester Merchant. Manchester University Press, 1965. viii + 193 s. Ill. 37 sh. 6 d.

Under anden verdenskrig fandt man paa loftet af Manchesteruniversitetets hovedbygning en række protokoller og pakker, som viste sig at indeholde Manchesterfirmaet Owen Owens & Son's forretningsarkiv for aarene 1806-46. John Owens, firmaets sidste indehaver, testamenterede kort før sin død i 1846 sin formue paa knap 100 000 £ til grundlæggelsen af Owens college, begyndelsen til det senere University of Manchester. Paa grundlag af dette materiale har forfatteren skrevet den foreliggende monografi over firmaets historie.

Forretningsarkiver kan udgøre et vigtigt supplement til udforskningen af den almene økonomiske historie. Ved studiet af Englands samlede økonomiske udvikling i denne periode konstaterer man vækst i produktion og udenrigshandel sammenfaldende med betydelige prisfald paa de omraader, der i kraft af industrialiseringen gennemgik den hastige vækst. Skal man have fat paa bestemte faktorer i denne proces, maa man videre med detailstudier af enkelte regionale omraaders, enkelte branchers og enkelte firmaers og virksomheders udvikling.

Hvad giver os i denne sammenhæng fremlæggelsen af firmaet Owen Owens & Son's arkiv?

Firmaet startedes i det smaa af Owen Owens som fabriksvirksomhed. Det producerede hattebaand og hattebesætning, paraplyer og paraplymaterialer samt efterhaanden flere og flere tekstilvarer. Dets forhold som fabriksvirksomhed er forholdsmæssigt daarligst belyst. Det har været en lille virksomhed med faa arbejdere i firmaets egen fabrik, men hertil var knyttet fabrikation for firmaets regning rundt omkring hos lokale vævere i hjemmene. Endnu i perioden 1806-22 spillede fabrikationsvirksomheden en betydelig rolle i firmaets økonomi, men ledsagedes stadig mere af salgsvirksomhed inden for tekstilbranchen. Udbyttet ved produktionen har været tilstrækkelig stort til, at firmaet forsøgsvis fra 1807 og regelmæssigt efter 1815 har magtet at gaa ind i den stærkt kapitalkrævende handel paa oversøiske omraader. I perioden fra 1819 til 1836 steg den aarlige investering i udenrigshandelen fra 14400 £ til 44000 £, og det er især former og vilkaar for eksport af tekstilvarer paa denne tid, som firmaets arkiv kan belyse.

Firmaets eksport naaede paa intet tidspunkt ud over $\frac{1}{10}$ af 1% af Storbritanniens eksport af tekstilvarer, men, som forfatteren rigtigt fastslaar, alle firmaer store som smaa arbejder under former og forhold som har været fælles for uden-

rigshandelen med tekstilvarer som helhed, og man tør derfor nok give firmaets erfaringer en mere generel gyldighed.

Det som da især giver bogen værdi er dens afspejling af, hvorledes et saadant mindre firma har tilpasset sig til stærkt konkurrenceprægede forhold for at kunne overleve. Et eksempel herpaa er firmaets beslutning om at opgive fabrikationsvirksomheden, da man ikke kunne klare konkurrencen i aarene efter 1820. Man satte i stedet kapital ind paa salgsvirksomheden. Man søgte billigst mulige køb af varer, der i pris og kvalitet svarede til de forskellige udenlandske marketers behov og betalingsevne. Man førte nøje kontrol med varernes afskibning, fragtpreiser m. m. Valg af duelige agenter paa de oversøiske pladser var af afgørende betydning. Det oversøiske salg medførte nødvendigvis en ret lang tidsfrist, før kapitalen igen var hjemme, og næsten lige saa vigtig som den gode pris var det, at agenten kunne faa hjemsendt kapitalen hurtigst muligt og forstod at faa den omvekslet paa gunstige tidspunkter. Det varede i almindelighed to aar før investeret kapital igen kunne hjembringes. Med en uduelig agent var købmanden hjælpeløs og kompenserede da ved at indstille forretningerne.

Eksportens retning var stærkt skiftende efter gevinstmulighederne. Mens den endnu i 1825 for 68% vedkommende gik til USA bevirkede de umulige toldforhold paa det amerikanske marked herefter en stagnation og tilbagegang, skønt man forsøgte en omlægning til de allerbilligste varetyper. I stedet førtes den voksende kapitalindsats især ind paa afsætning af bomuldsvarer paa sydamerikanske omraader, men ogsaa her var der store fluktuationer, opgivelse af nogle omraader og nye fremstød paa andre. I 1837 afsattes 81% af firmaets eksport til Sydamerika.

Firmaets indehavere havde en række af den engelske middelklassens traditionelle holdninger. Man holdt et lavt forbrug og undlod at benytte laant kapital i større omfang. Forretningens ledelse foregik ud fra nogle faa doktriner om betydningen af at sprede risici mest muligt. Tilpasningerne skete oftest, som det synes, ret blindt, med instinktiv tilbageholdenhed over for høje priser og opgivelse af eksportsteder, som gennem nogle aar ikke havde givet tilfredsstillende resultater. Indstillingen var pragmatisk, uden forsøg paa at naa til en indsigt i de enkelte markeders specielle muligheder.

Under de depressive tilstande 1837-42 blev ogsaa en del af de sydamerikanske agenturer opgivet, uden at dog nye fremstød paa andre steder tog af. Da gunstige resultater heraf udeblev, tog kapitalindsatsen i udenrigshandelen af, og de bundne kapitaler vendte gradvis hjem til firmaets bankkonti i England og anvendtes i stadig stigende grad til rene bankierformaal.

Den stærke vækst i britisk tekstilvareeksport i disse aar var ikke ledsaget af store monopolgevinster til tekstileksportørerne. Set paa grundlag af det foreliggende forretningsarkiv skete ekspansionen under stærk konkurrence, med bestandige fluktuationer i priser og afsætningsmuligheder, som det enkelte firma maatte tilpasse sig for at overleve og trives.

Forfatteren har bestræbt sig paa at give en ærlig og holdbar fremstilling. Dette er agtværdigt, men forsigtigheden har tillige ført til, at han næsten udelukkende har benyttet korrespondancen som grundlag for sin fremstilling. Det fremgaar imidlertid, at arkivet er yderst righoldigt, og man kan ikke frigøre sig fra den tanke, at forfatteren har vist for lidt fantasi og energi ved ud-

nyttelsen af dette materiale, dels til en systematisk, oversigtlig præsentation af salgene opgjort paa varegrupper, af købs- og salgspriser, af omkostningsforhold og nettofortjenester, hvor dette kan lade sig gøre, dels til en heraf flydende mere analytisk fremstilling.

BIRGIT NÜCHEL THOMSEN

SAMUEL C. CHU: *Reformer in Modern China. Chang Chien, 1853–1926.* New York and London, Columbia University Press, 1965. xiii + 256 s. Kort og illustrationer. 6 §.

Et af de store problemkomplekser i Kinas nyere historie er knyttet til Manchudynastiets senere årtier. Hvorfor oplevede Kina her en splittelse og svækkelse samtidig med, at Japan gennemgik en så voldsom fremgang? Omkring 1860 kunne en iagttager udefra meget vel have spået den modsatte udvikling, hævder J. K. Fairbank, en af de bedste kendere af Østasiens historie. Studiet af disse kritiske årtier i Kinas udvikling er i stigende grad blevet præget af forskere, som behersker det kinesiske sprog og som derfor har været i stand til at udnytte hidtil lidet anvendt kildemateriale. Herved er væsentlige aspekter i den indre udvikling i Kina blevet draget frem. Den foreliggende studie må ses i denne sammenhæng.

Chang Chien's skæbne må umiddelbart friste til en nærmere undersøgelse. Han var født i 1853 i en bondefamilie i Kiangsu-provinsen. Med vældig energi kæmpede han sig igennem hele examinationssystemet, indtil han i 1894 – 41 år gammel – opnåede *chin-shih*, den højeste grad. Livet igennem bevarede han en særlig interesse for sin egen provins og ganske særlig for sit eget distrikt Nan-t'ung. Det var her han i slutningen af 1890'erne fik oprettet et bomulds-spinderi, Dah Sun, med støtte fra såvel offentlig som privat side. Han ledede selv denne virksomhed til sin død i 1926, men var samtidig optaget af mange andre forehavender. Således tillagde han uddannelsesspørgsmålet en meget stor betydning, og han blev den drivende kraft i opbygningen af et nyt skolesystem og en læreruddannelse i Nan-t'ung i årene efter århundredskiftet. Blandt hans andre aktiviteter må nævnes hans landvindingsforsøg ved Kiangsuprovinsens kyststrækninger og hans bestræbelser på at gennemføre en regulering af Huai-floden. Endelig var han periodevis indblandet i politik på det nationale plan, men her var hans rolle dog i hovedsagen tilskuerens og rådgiverens, selv om han 1913–1915 var minister for landbrug og handel i Yüan Shi-k'ais regering.

Det er således en spændende og afvejlende karriere vi har for os. Chang Chien var de konkrete projekters mand, og han fremlagde aldrig et samlet reformprogram. Men hans grundlæggende ideer kan vel siges at være en udvikling af det lokale selvstyre, en forbedring af den almindelige skoleuddannelse og fremme af industrien. Karakteristisk nok var han meget åben over for anvendelse af vestlig teknologi og sagkundskab. Men på den anden side var han dybt forankret i den neo-konfucianske tradition, som han var opfødt i. Hans opfattelse var, at det bestående kinesiske samfund ved gradvise reformer – navnlig på det lokale plan – kunne tilpasses de ændrede vilkår. Derimod var